

УДК 37(092):396

Каретна О. О, НУ «ОЮА»

ОСВІТА В ДОСЯГНЕННІ ГЕНДЕРНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

В статті розглядається проблема ролі освіти в досягненні гендерної справедливості. Аналізується сутність та роль гендерної освіти, а також розглядається гендерна педагогіка, яка виступає компонентом громадянського суспільства.

XX сторіччя можна охарактеризувати як період глобальних змін, які відбувалися в усіх сферах життєдіяльності. Однією з причин, що сприяли таким стрімким змінам була третя хвиля демократичних перетворень. Демократизацією суспільства були охоплені країни Латинської Америки, Центрально-Східної Європи, а також й Україна.

Один з основних принципів демократичного суспільства – це визнання рівних прав жінок і чоловіків в усіх областях і створення умов для їх реалізації. Сучасна концепція демократії виходить з того, що без досягнення гендерної рівності неможлива побудова повністю демократичного суспільства. Суспільство сформувало деякі моделі жіночої та чоловічої поведінки, якими необхідно слідувати, щоб не почувати себе ізгоями і досягати чогось. Проте ми ж самі і стаємо в'язнями цих моделей поведінки. І в результаті наші можливості обмежуються цими ж моделями. Саме тому весь світ і заговорив про необхідність гендерної рівності як рівності прав і можливостей чоловіків і жінок. Досягнення гендерної рівності є однією з цілей тисячоліття, за виконання яких взялася наша країна.

Отже, актуальність дослідження проблеми гендерної справедливості не викликає сумнівів, яку слід розглядати як через призму теоретичних, так і практичних засад.

В 1970-і і 1980-і роки XX ст. активісти жіночого руху говорили про «інтеграцію жінок та розвиток», а в 1990-і роки акцент ставився на інтеграцію проблеми рівності статі в політиці і планування розвитку. Нині застосовуються обидва терміни: «права жінок» і «гендерна рівність», які необхідно розглянути.

Термін «права людини жінок» використовується, щоб підкреслити, що права жінки – це ті ж права людини, тобто, це права, якими жінка наділена просто тому, що вона є людською істотою. Такий підхід інтегрує проблему прав жінок з рухом за права людини і в той же час вводить принципи прав людини в жіночий рух [1].

«Гендерна рівність» означає рівний рівень можливостей, участі і присутності як жінок, так і чоловіків в різних сферах громадського і приватного життя.

Таку рівність не слід розглядати як протилежність відмінно статі, швидше, воно протилежне до нерівності статі. Воно має на меті сприяти повній участі жінок і чоловіків в житті суспільства. За гендерну рівність, як і за права людини, потрібно постійно боротися, її потрібно постійно захищати та підтримувати.

Термін «гендер» відноситься до створених в суспільстві ролей жінок і чоловіків, які приписуються їм на основі їх статевої приналежності. Тому ролі чоловіка і жінки в суспільстві залежать від конкретних суспільно-економічних, політичних та культурних особливостей суспільства, а також їх схильність до дії інших чинників, таких як раса, етнічна і класова приналежність, сексуальна орієнтація і вік. Гендерним ролям навчаються, вони значно розрізняються в межах однієї культури і між культурами. На відміну від біологічної статевої приналежності людини, гендерні ролі можуть мінятися. Молодість, це коли попереду тебе чекає життя, яке ти сам собі плануєш, про яке мрієш, це прекрасна пора. Насправді, проте, багато молодих людей позбавлені права будувати плани і мріяти, так само як і права на безпеку і гідність в житті. У реальності певна відмінність проявляється і залежно від того, ким ти народився: дівчинкою або хлопчиком. Ця пора має бути в рівній мірі прекрасною і для молодої жінки, і для молодого чоловіка. Але оскільки реальна гендерна рівність розпочинається з нас самих, тому її цінності необхідно пізнавати з дитинства і саме тому впровадження категорії «гендер» в педагогічний процес має принципове значення, оскільки в школі формуються багато уявлень про професійне самовизначення, життєву стратегію, доступі до ресурсів і влада, що має в основі соціостатеву орієнтацію.

Гендерна освіта – це феномен, здатний трансформувати політику тоталітарної освіти у напрямі його більшої толерантності. Необхідно використати деконструкцію стереотипів для формування нової особи, комфортно і адекватно тієї, що вписується

в концепцію демократичного суспільства. Ця концепція припускає відмову від «застиглої» ідентичності, навпаки, безперервну переінтерпретацію соціальних знаків, постійне виробництво нових практик, цінностей і альтернативних форм культурного життя як відображення тези про толерантність і мультикультуралізм в суспільстві, пріоритеті особистого над державним, розширенні прав расових, сексуальних, майнових, міграційних меншин та інше.

Розвиток гендерної освіти в школі дозволить сформуванню уявлення про те, що розділення за статевими ознаками не є основою для дискримінації за яким-небудь критерієм або показником, що це дає можливість жінці і чоловікові рівно користуватися правами людини в усій повноті цього поняття. Виховання, ґрунтоване на рівноправ'ї статі, здатне сформувати егалітарну свідомість у майбутніх громадян.

Відкритому демократичному суспільству потрібні такі якості, як толерантність, критичне мислення, незалежність. Без гендерної освіти ці якості неможливо виховати, оскільки неможливо сформувати гармонійні гендерні стосунки. Гендерний підхід у будь-якій сфері припускає, що відмінності в поведінці і вихованні чоловіків та жінок визначаються не стільки їх фізіологічними, біологічними, анатомічними особливостями, а також й соціально-культурними чинниками.

Такий конструктивістський підхід припускає зживання негативних гендерних стереотипів: раз вони не вроджені, а сконструйовані суспільством, значить, їх можна змінити, міняючи свідомість суспільства.

Отже, кожна наукова дисципліна може враховувати гендерний підхід. Основна ідея гендерного підходу в освіті – в урахуванні специфіки дії на розвиток хлопчиків і дівчаток усіх чинників учбово-виховного процесу (зміст, методи навчання, організація шкільного життя, педагогічне спілкування, набір предметів та ін.). Освіта – це процес і результат засвоєння людиною навичок, умінь і теоретичних знань, творчого і емоційного досвіду. Освіта школяра відбувається в процесі навчання і виховання, педагогічної взаємодії з учителями, однокласниками, різними суб'єктами шкільного середовища.

З метою визначення міри взаємодії педагогіки і гендера як складних соціальних і наукових категорій вводиться поняття «гендерний вимір в освіті», яке розуміється як оцінка наслідків і

результатів дії виховних зусиль педагогів на положення й розвиток хлопчиків та дівчаток, усвідомлення ними своєї ідентичності, вибір ідеалів і життєвих цілей, статус дітей в шкільному колективі, групі однолітків залежно від біологічної статі.

Гендерна педагогіка – це сукупність підходів, спрямованих на те, щоб допомогти дітям почувати себе в школі комфортно, і впоратися з проблемами соціалізації, важливою складовою частиною яких є самоідентифікація дитини як хлопчика так і дівчинки. Метою гендерної педагогіки є корекція дії гендерних стереотипів на користь прояву і розвитку особистих схильностей індивіда. Гендерна педагогіка створює інший погляд на світ, на свою власну роль в суспільстві, на стосунки з іншими людьми, з представниками іншої статі, що призводить до серйозних змін у світогляді, до формування активнішої громадянської позиції, іншими словами – до зміни суспільної свідомості. Ця проблема набуває дуже актуального значення в умовах оновлення історичної і суспільствознавчої освіти, модернізації загальноосвітньої школи, в концепції якої підкреслюється, що найважливішим завданням виховання є формування у школярів громадянської відповідальності, правової самосвідомості, духовності і культури, ініціативності, самостійності, толерантності, здібності до успішної соціалізації в суспільстві і активній адаптації на ринку праці.

В процесі виховання і взаємодії з довкіллям відбувається соціалізація, тобто засвоєння елементів культури, соціальних норм і цінностей, які прийняті в суспільстві. До соціальних протиріч суспільства останніх 10-15 років доцільно віднести відкриття великих можливостей для самореалізації особи в умовах переходу до ринкових стосунків, з одного боку, і високий коефіцієнт не затребуваності творчого потенціалу величезної кількості людей, з іншою. Особливо яскраво це протиріччя проявляється в жіночому соціумі. Предметом дослідження гендерної педагогіки разом з іншими виступає проблема корекції процесу соціалізації молоді залежно від статі в епоху глобальних соціально-економічних і культурологічних трансформацій. Організація учбових закладів – це не лише колектив і приміщення, це також й система правил, згідно з якими люди взаємодіють між собою, той порядок, який дозволяє їм працювати. Соціальний порядок можна рахувати основним засобом, за допомогою якого цінності культури передаються індивідам, щоб ті могли вважати ту або іншу організацію

нормальною, то або інший пристрій природним і звичайним, тим, що називається «Нормально». Коли ми беремо участь в житті деяких інститутів та організацій, що утілюють певний соціальний пристрій, нам здається існуючий там порядок природним, і ми намагаємося відтворювати його у своїй ідентичності і своїх діях. Іншими словами, інститути нормалізують цінності культури, причому нормалізація, ізоляція, очищення, дисциплінування – це спроби накласти систему на початку «нечистий» досвід, надати йому порядок, свідомість відповідно до того, що вимагає від людини традиція, суспільство, стереотипи мислення і дії. Саме освіта має важливе значення для поліпшення положення жінок, молодим жінкам значно більше загрожує небезпека того, що їх основні права людини будуть порушені» [2].

Рідкісні об'єкти інвестиційної діяльності можуть порівнятися по своїй віддачі з навчанням дівчаток для самих жінок, для їх сімей і для суспільства. Освіта розширює можливості жінок брати участь у громадському житті і підвищувати якість і рівень свого життя. Воно дозволяє підвищити жінкам продуктивність праці, як в ринковому, так і в неринковому виробництві і покращує їх доступ до оплачуваної роботи по найму і отриманню більш високих доходів. Так, було виявлено, що кожен додатковий рік навчання веде до підвищення заробітної плати жінок на 20 %. А в ході дослідження країн, що розвиваються, з'ясувалося, що щороку навчання може збільшити майбутні надходження жінки приблизно на 15 % в порівнянні з 11 % для чоловіків [3]. Освічені жінки краще регулюють час, який вони витрачають на народження і виховання дітей, – і, відповідно, мають більше часу на продуктивну роботу зовні удома і на відпочинок.

В результаті проведених в різних країнах досліджень з'ясувалося, що додатковий рік навчання дівчаток приводить до скорочення коефіцієнта народжуваності на 5 – 10 %. У освічених жінок менше дітей помирає в дитячому віці, а діти, що вижили, здоровіше і краще утворені. Обмежений доступ жінок до освіти надалі призводить до економічної залежності від чоловіків. Така залежність небезпечна, з одного боку, терпимістю жінок до домашнього насильства і безправ'ям в сім'ї. З іншого боку, в результаті втрати годувальника (смерть, тривала міграція, розлучення та ін.) жінка не здатна без кваліфікації досить заробляти, щоб утримувати себе і дітей. У таких умовах є більш високий ризик в поширенні

багатоженства в суспільстві, проституції, венеричних захворювань і інших наслідків. Зниження області освіти юнаків призводить до підвищення експлуатації дитячої праці, підвищення дитячої і підліткової злочинності. Стереотипи про те, що чоловік повинен добре заробляти і нездатність малоосвічених чоловіків це робити, створюють стресові ситуації, розвивають комплекс неповноцінності, агресію, яка реалізується у формі жорстокості в сім'ї, в першу чергу. Нездатність чоловіків реалізуватися соціально, як особа, як годувальник сім'ї, частіше призводять до алкоголізму і наркоманії. Останніми роками стихійно виділилася «жіноча галузь» економіки – «шоп-тури» і ринкова торгівля. Багатьох жінок змусили обставини займатися цим важким ремеслом, оскільки в дитинстві і молодості батьки їм не дали шансів отримати освіту для того, щоб забезпечувати себе, а при необхідності й своїх дітей. Навчання цьому ремеслу відбувається методом власних проб і помилок і часто призводить до трагічних наслідків. Величезні борги, втрата здоров'я, психічні розлади.

Саме тому показник вченості з розбиттям залежно від статті є однією з трьох складових індексу людського розвитку, що відбиває не стільки загальний рівень утворення населення країни, скільки справедливість розподілу освітніх послуг серед різних груп населення. Гендерні дослідження все більше і більше проникають в усі сфери науки і життя людини. І хоча багато дослідників й до тепер сперечаються щодо правомірності використання терміну «гендер» у вітчизняній науці, не можна відкидати той факт, що калькування термінології, запозиченої у західних дослідників вже сталося. Виникнення ж теорій про те, що культура концептуалізує тіло, а не навпаки, а услід за тим усвідомлення того факту, що гендерна ідентичність конструюється не разом з класовою, етнічною або національною ідентичністю, а усередині і через ці і інші відмінності, дозволили дослідникам засумніватися, що гендерна ідентичність формується на основі виключно сексуальної відмінності.

Таким чином, можна говорити про провідну роль саме освіти в досягненні гендерної справедливості, оскільки гендерна освіта вирішує велику кількість важливих соціальних завдань. Гендерна педагогіка повинна стати необхідним компонентом цивільної освіти. Оскільки педагогіка наука про взаємодію людей різного віку в процесі передачі культури від покоління до покоління, основою педагогічної діяльності є виховання. Рішення батьків відвідувати

або не відвідувати школу зазвичай ґрунтується на гендерних стереотипах про призначення жінок і чоловіків. З точки зору антидискримінаційної політики кожна дитина повинна мати шанс в дорослому житті вибрати собі діяльність: бути господаркою, займатися політичною діяльністю, вибрати цікаву професію, підвищувати свою освіту. Це залежатиме від здібностей і бажань кожного. Але шанс для вибору кожен громадянин отримує в дитинстві – ця обов'язкова середня освіта [4].

Бібліографічний список

1. Гендерная педагогика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ket-met.ru/gendernaya-pedagogika/gendernoe-vospitanie-v-shkole/>
2. Рамберг И. Насилие в отношении молодых женщин в Европе [Електронний ресурс] / Ингрид Рамберг / Совет Европы 2001 г. – Режим доступу: <http://www.eycb.coe.int/eycbwwwroot/eng/documents/Violence A...>
3. Берн Ш. Гендерная психология. / Ш. Берн – СПб. : Прайм – ЕВРОЗНАК, М. : Олма – Пресс, 2001. – 320 с.
4. Костикова И., Митрофанова А., Пулина Н., Градская Ю. Перспективы гендерного образования в России: взгляд педагога. // Высшее образование в России, 2001, № 2. с 68-75.

Стаття надійшла до редколегії 01.06.2012

В статье рассматривается проблема роли образования в достижении гендерной справедливости. Анализируется сущность и роль гендерного образования, а также рассматривается гендерная педагогика, выступающая компонентом гражданского общества.

In the article the problem of role of education is examined in achievement of gender justice. Essence and role of gender education is analysed, and also gender pedagogics, salient who, is examined.